

Несмотря на то, что специфика советского времени наложила свой отпечаток и на такие явления культурной жизни, как фестивали искусства, реально они были определенными шагами в процессе взаимопроникновения и дальнейшего развития культур белорусского и русского народов. Более того, как ярчайшие события культуры они заключали в себе и элементы эстетического и духовного воздействия на людей, присущие культуре вообще. Ведь музыка, живопись, скульптура, драматургия являются средством приобщения как к национальной, так и общечеловеческой культуре.

Большая степень влияния русской культуры на белорусскую была обусловлена не ее ролью "старшего брата" как проводника духовных идей и ценностей, а более стабильной культурной традицией русского народа.

Попытка проиллюстрировать внешнюю и внутреннюю стороны белорусско-русских культурных связей приводит к выводу о сложности и многоаспектности проблемы культурных взаимоотношений. В настоящее время наиболее актуальной для культуры суверенной Беларуси является проблема сохранения прежних культурных связей и собственной самобытности с одновременным утверждением в ней общечеловеческих ценностей.

¹ Куракина Т. Н. Тенденции развития и перспективы управления культурой в условиях коренных реформ // Социологические исследования. 1995. №2. С.28.

² Артановский С. Н. На перекрестке идей и цивилизаций. СПб., 1994. С.49.

³ НА РБ. Ф.974., оп.2, д.319, л.186.

⁴ Там же. Д.322, л.284.

⁵ Покровская А. Н. Теория ценности и вариативность культуры. Мн., 1997. С.100.

⁶ Літаратура і мастацтва. 1965. №6. С.2.

⁷ Там же. №4. С.2.

⁸ Там же.

⁹ Там же. 1966. №22. С.1.

¹⁰ Советская культура. 1966. №30. С.4.

¹¹ Там же.

¹² Літаратура і мастацтва. 1966. №29. С.1.

І.А.ЕЎУХОЎ

АДЛЮСТРАВАННЕ ПОЗНЕАНТЫЧНАГА МЕНТАЛІТЭТУ Ў ПЕРАПІСКЫ СІМАХА І АЎСОНІЯ

Квінт Аўрэлій Сімах (каля 345—пасля 400) быў адной з найбольш значных фігур на гістарычным даляглядзе позняга Рыма. Інфармацыю пра яго кар’еру дае надпіс на пастаменце статуі, якую яму паставіў сын Квінт Фабій Мемій Сімах на Цэлійскім халме: «Квінту Аўрэлію Сімаху, святлейшаму мужу, квестару, прэтару, вялікаму пантыфіку, карэктару Луканіі і Бруцый [у 365 г.], каміту трэцяга рангу, праконсулу Афрыкі [у 373–374 гг.], прэфекту Горада [у 384 г.], ардзінарнаму консулу [у 391 г.], красамоўнейшаму ара-тару, Квінт Фабій Сімах, свяцейшы муж, бацьку найлепшаму»¹.

Творчую спадчыну Сімаха складаюць фрагменты васьмі прамой, 49 справаздач, накіраваных у цэнтральныя органы ўлады, значная колькасць прыватных лістоў. Справаздачы і лісты былі выдадзены яго сынам з выкарыстаннем узору Плінія Малодшага – 10 кніг, з якіх 9 займае прыватная перапіска, 10-я адведзена пад справаздачы².

Нягледзячы на значны аб’ём, перапіска Сімаха не выклікае цікавасці даследчыкаў. Шведскі філолаг-класік Гэрд Хаверлінг прама папярэджвае: «Тых, хто звярочваецца да лістоў Сімаха, спадзяючыся адшукаць дакументы па сацыяльнаму і палітычнаму жыццю канца IV ст., чакае расчараванне»³. Гэта звязана, як можна меркаваць, з эфектам завышанага чакання: з аднаго боку – дастаткова высокія дзяржаўныя пасады аўтара і схільнасць да творчасці пісьменніка, з другога – вельмі нязначнае напаўненне крыніцы канкрэтным гістарычным інфармацыяй. Гастон Буас’е ў свой час спрабаваў правесці «рэабілітацыю» Сімаха ў гэтым плане. На думку французскага даследчыка, інфармацыя пра бягучыя палітычныя падзеі ў лістах Сімаха была, але яна афармлялася ў выглядзе кароткіх даведак (*breviarium*), якія

адпраўляліся адрасатам асобна і да нашага часу не захаваліся⁴. Канчатковы прысуд перапісцы Сімаха быў вынесены ў даведачнай літаратуры. С.Калінкоўскі ў «Слоўніку антычных пісьменнікаў» заяўляе наступнае: «Гэтыя лісты банальныя па зместу і акрамя вышуканых віншаванняў адрасата не маюць аніякіх істотных паведамленняў»⁵.

Вывучэнне крыніцы на падставе пазітывісцкага падыходу, відавочна, зайшло ў тупік. Вывесці яго адтуль можна толькі пры змяненні метадалогіі аналізу.

Дадзены артыкул мае мэтай, па-першае, давесці, што з перапіскі Квінта Аўрэлія Сімаха магчыма атрымаць новую інфармацыю, зарыентаваную на праблемы менталітэту, па-другое – атрымаць адзначаную інфармацыю. З улікам таго, што гэта толькі першы крок у названым кірунку, уяўляецца мэтазгодным узяць для пачатковага аналізу невялікі комплекс лістоў, звязаных з імем аднаго адрасата, прычым з дастаткова вядомай гістарычнай асобай.

Прыведзеным параметрам вельмі добра адпавядае перапіска Сімаха з адным з найбольш значных паэтаў лацінскага Захаду IV ст. – Магнусам Дэцымам Аўсоніем. На карысць зробленага выбару спрацоўвае і не вельмі высокая ацэнка гэтай перапіскі з пункту гледжання атрымання гістарычнай інфармацыі, якую дала вядомая расійская перакладчыца з лацінскай мовы І.П.Стрэльнікава: «У перапісцы з Аўсоніем лягчэй за ўсё прасачыць найбольш характэрныя рысы эпісталаграфіі Сімаха: нязначнасць зместу большасці лістоў; пільная турбота пра форму, што параджае сухаватасць і манернасць выказвання, частыя паўтарэнні»⁶.

Перапіска Сімаха з Аўсоніем, калі ўключыць у яе састаў адказ паэта, складаецца з 30 лістоў (I, 13–43)⁷. Папярэдняе выбарчае азнаямленне з сюжэтнымі лініямі лістоў стварае наступную маласуцяшальную карціну. Сімах выказвае сваё незадавальненне тым, што не атрымаў паэму «Мазэла» непасрэдна ад Аўсонія і адначасова дае ёй захопленую ацэнку, ставячы паэму ў адзін шэраг з творамі Вергілія (I, 14); скардзіцца на тое, што Гесперый не паведаміў яму пра сваё назначэнне на адну з высокіх пасадаў (на якую – не зразумела: альбо праконсула Афрыкі (376 г.), альбо прэфекта прэторыя (377 г.)) (I, 16); просіць Аўсонія выслаць яму што-небудзь з яго новых твораў (I, 18); і віншуе апошняга з уступленнем на пасаду консула і просіць прабачэння за тое, што не можа прыехаць асабіста (I, 20); скардзіцца на занадта кароткія лісты, якія ён атрымлівае ад свайго адрасата (I, 23); вельмі станоўча адзваецца пра Таласія, зяця Аўсонія (I, 25); адказвае на дакор Аўсонія за тое, што раскажаў іншым пра яго кнігу (назва якой не ўдакладняецца) (I, 31). Як бачна, лісты на самой справе здаюцца трывіяльнымі і неінфарматыўнымі.

Калі ж абстрагавацца ад агульнага вербальнага фону, які ствараюць сюжэтныя лініі, то можна заўважыць, што аналіз прыведзеных лістоў здольны вывесці на наступныя ключавыя элементы познеантычнага менталітэту: 1) арыентацыя ў прыродным асяроддзі (своеасаблівае ўспрыманне рэчаіснасці), 2) арыентацыя ў сацыяльным асяроддзі (функцыі міжасобасных адносін у познеантычным грамадстве).

Цікавы матэрыял для пацвярджэння першага кірунку дае ліст чатырнаццаты. З аднаго боку, тут фіксуецца шырокае распаўсюджванне сярод адукаваных рымлян паэмы Аўсонія: «Твая «Мазэла», якой ты даў бессмяротнасць боскімі вершамі (*divinis versibus*), пераходзіць з рук у рукі і ў складкі тог шмат якіх людзей...», – але адначасова падкрэсліваецца несупадзенне выгляду рэальнай ракі Мазэлы з яе паэтычным увасабленнем – «яна з'явілася перад намі больш бурлівай за егіпецкі Ніл, больш халоднай за скіфскі Танаіс, больш празрыстай за наша роднае [возера] Фуцын». Акрамя таго, Сімах пераводзіць сваё пытанне ў практычную плоскасць. Ён пытае ў паэта: «Дзе ты бачыў гэтыя чарады рачных рыб?». Справа ў тым, што Сімах асабіста ведаў Мазэлу. Ён бачыў яе і прыйшоў да высновы, па-першае, што рака «падобна на іншыя і саступае шмат якім», па-другое, ён бываў у гасцях у Аўсонія, але ніводнага разу яго не частавалі такой рыбай, што

апісвалася ў паэме, – «але не бачыў такіх рыбных парод ні разу (*nun-quam hoc genus piscium deprehendi*)».

Несупадзенне паэтычнай Мазэлы з прататыпам ставіць Сімаха ў сітуацыю выбару: якую рэчаіснасць трэба прызнаць за сапраўдную, ідэальную, ці тую, што можна бачыць на ўласныя вочы? Сімах выбірае першае: «Я б ніколі не паверыў бы таму (*nequam tibi crederem*), што ты апавядаеш пра вытокі і цяжэнне Мазэлы, калі б не ведаў напэўна (*nisi certe scirem*), што ты ў вершах не падманваеш». Магчымасць замяшчэння рэальнага свету ідэальным у познеантычным менталітэце была ў свой час падкрэслена В.І.Уколавай: «Рытарычны падыход да адлюстравання рэчаіснасці параджае ідэальны, дакладней – выбудаваны свет, стварае вобраз рэальнасці, які быццам набывае самастойнае існаванне»⁸. Гэты тэзіс цалкам прымальны, але лагічнае абмежаванне «быццам», як уяўляецца, можна зняць.

У адпаведнасці са «Сповіддзю» Аўгусціна, уся сістэма школьнай адукацыі арыентавалася на выхаванне ў вучня здольнасці свабоднага пераходу з адной формы выяўлення думкі на іншую, пры захаванні раўназначнасці абедзвюх («нас прымушалі блукаць па слядах паэтычных вынаходак і прозаі дакладна перадаць тое, што было сказана паэтам у вершах» (*Aug. Conf. I, 17, 27*)), і пераходу ад сапраўднай рэчаіснасці да рэчаіснасці паэтычнай («Мне прапанавана была задача... сказаць прамову Юноны, раззлаванай і засмучанай тым, што не можа павярнуць ад Італіі цара тэўкраў... Я ніколі не чуў, каб Юнона гаварыла такую прамову...» (*Ibid.*)). У выніку ідэнтыфікацыя Сімахам мастацкага вобраза і рэчаіснасці ніякім чынам не супярэчыла тым базавым спосабам арыентацыі ў прыродным асяроддзі, якія шмат гадоў навязваліся рымлянам са школьнай лаўкі. Своеасабліваю алюзію на гэту школьную тэму можна бачыць у наступным звароце да Аўсонія: «... я стаўлю тваю паэму нароўні з кнігамі Вергілія» (*ego tuum carmen libris Maronis adjungo*).

Той жа чатырнаццаты ліст дае штуршок для аналізу кірунку, звязанага з арыентацыяй у сацыяльным асяроддзі. Тут задаецца мадэль узаемадзейненняў двух сяброў. Сімах задаецца пытаннем, чаму Аўсоній не прыслаў яму паэму, і мяркуе, што гэта можна тлумачыць адным з двух. Магчыма, паэт вырашыў, што яго сябра альбо невук (*amisos*), які няздольны яе ацаніць, альбо нядобрамысливец (*malignus*), які не можа хваліць (*laudare nescire*). Таму Сімах робіць выснову: «І, такім чынам, ты зусім адмовіў мне ў розуме, альбо характары». Адначасова дадзены тэзіс аўтара ліста дазваляе выйсці на падмурак сяброўскіх адносін, прыняты ў вышэйшых колах Рымскай Імперыі другой паловы IV ст.: дастаткова высокі ўзровень адукацыі і пастаянная ўзаемная кампліментарнасць, якая была цалкам натуральнай і таму не можа быць вызначана словам «ліслівасць».

Менавіта гэта мадэль прасочваецца таксама ў іншых лістах Сімаха да Аўсонія: «Нават калі б я мог без перапынку праслаўляць цябе (*honorem tuum celebrare*) у лістах, мне не здалася, што я ў дастатковай ступені выконваю свой абавязак (*fungi debitum meum*), таму што твае вартасці заслугоўваюць большага» (I, 18); «Калі я буду хваліць цябе больш, чым ты мяне, можа здацца, што я проста лашчу твой слых у адказ на тваю пяшчоту і хутчэй наследую твае словы, чым ацэньваю (*quam probator*)» (I, 31). Кампліментарнасць магла набыць абавязковы характар у выпадку, калі адзін з сяброў выходзіў на максімальна магчымы ўзровень кар'еры. Сімах раіць Аўсонію, які стаў консулам, актыўна выдаваць свае творы, таму што «кожны чалавек, добры ці кепскі (*ingratis*), дабраахвотна ці супраць волі, абавязаны хваліць цябе» (I, 31). Прычым гэты абавязак пашыраўся і на бліжэйшых сваякоў. Прынамсі, той жа Сімах даў наступную характарыстыку зяцю Аўсонія Таласію: «Вось муж годны табе і праз цябе – тваёй консульскай сям'і» (I, 25).

Арыентацыя ў сацыяльным асяроддзі немагчыма без атрымання дакладнай і поўнай інфармацыі. Апошняя пры гэтым цыркулявала ў тым жа сяброўскім асяроддзі. Менавіта гэтыя сюжэты адлюстраваны ў шаснацца-тым лісце. Яго тэкст дазваляе вылучыць шэраг патрабаванняў да інфарма-

цїї. Яна павінна быць: 1) аператыўнай («...Усведамленне нашай з табой аднадушнасці (unanimittatis) падштурхоўвае мяне пісаць табе адразу ж па атрыманні ліста (de acceptis litteris)... узаемныя абавязацельствы нашай любові не дазваляюць мне марудзіць»; 2) дакладнай і зыходзячай ад першай асобы: тое, што Сімах даведаўся пра назначэнне Гесперыя не ад яго асабіста, а ад Аўсонія, стварае моцны дыскамфорт («Яго маўчанне балюча раніць мяне ... Яму трэба было папярэдзіць мяне лістом пра сваю славу»); 3) не быць празмернай: нельга перакладаць на плечы сваіх сяброў занадта шмат уласных праблем («Я не хачу, каб мая любоў да цябе ані маўчала пра свае нягоды, ані разбівала дружбу празмернымі скаргамі»).

Аднак перапіска не магла замяніць асабістыя зносіны падчас асабліва важных падзей у жыцці аднаго з сяброў. Ліст дваццаты выяўляе глыбокую занепакоенасць Сімаха тым, што ён не мае магчымасці тэрмінова прыбыць да Аўсонія, які стаў консулам. Пасля шматлікіх вытанчаных прабачэнняў у лісце гучыць відавочная занепакоенасць будучым станам адносін. Пры гэтым Сімах цалкам аб'ектыўна ацэньвае іх перспектывы: «Добра, калі я здолею ў будучым захаваць твае былыя літасцівыя да мяне адносіны; цяпер жа мне дастаткова пазбегнуць твайго незадавальнення» (I, 20).

Такім чынам, з лістоў Сімаха да Аўсонія, нягледзячы на іх дастаткова трывіяльны змест, карысная інфармацыя можа быць атрымана, калі правесці адпаведную карэктыроўку метадычнага падыходу. Гэтая інфармацыя, у сваю чаргу, можа быць выкарыстана для аналізу познеантычнага менталітэту, прынамсі, па двух кірунках: 1) успрыманне прыроднага асяроддзя, 2) успрыманне сацыяльнага асяроддзя.

Усё гэта дазваляе лічыць перапіску Сімаха дастаткова важкай крыніцай для вывучэння познеантычнай ментальнасці і арыентавацца на яе наступную распрацоўку па лініях: Сімах – Проб і Сімах – Прэтэкстат, тым больш, што лісты, якія ўваходзяць у склад гэтых комплексаў, на рускую мову не перакладаліся.

¹ Inscriptiones latine selecte. Ed. H.Dessau. Beroloni, 1954. Vol.1. P.576.

² Q.Aurelii Symmachi Epistolarum libri decem // Patrologiae cursus completus. Ser.prima. Parisiis, 1848. T.18. Col.145–406. Symmaque. Lettres. T.1 (Livres I–II) / Texte ét., trad.et comm. par J.P.Callu.Paris, 1972.

³ Haverling G. Studies om Symmachus language and style // Studia greaca et latina Gothoburgensia. 1988. №49. P.14.

⁴ Буасье Г. Падение язычества. Исследование последней религиозной борьбы на Западе в четвертом веке. М., 1892. С.342.

⁵ Kalinkowski S. Symmachus // Słownik pisarzy antycznych. Warszawa, 1982. S.441.

⁶ Стрельникова И. П. Симмах // Памятники позднего античного ораторского и эпистолярного искусства II–V века. М., 1964. С.206.

⁷ Symmaque. Lettres. P.76–106. Частковы пераклад комплекса на рускую мову гл.: Авсоний. Стихотворения / Изд. подгот. М.Л.Гаспаров. М., 1993. С.105, 163–165; Симмах. Переписка с Авсоном / Пер. И.П.Стрельниковой // Памятники позднего античного ораторского и эпистолярного искусства II–V века. С.205–211.

⁸ Уколова В. И. Поздний Рим: Пять портретов. М., 1992. С.28.

Е.Е.БАРСУК

РАССУЖДЕНИЯ РОБИНА ДЖОРДЖА КОЛЛИНГВУДА (1889–1943) ОБ ИСТОРИИ

Известного английского ученого с полным правом можно назвать историком философии и философом истории. Он стремился связать философское осмысление истории с практикой исторического исследования. По его мнению, главная задача философии XX в. состоит в том, чтобы отдать должное истории. Ученый считал целью своей жизни исследование истории мысли, а главный его труд называется "Идея истории".

Первый урок по истории он извлек в юности из "Начал философии" Декарта. Тогда же будущий историк сделал для себя открытие: «науки имеют свою историю и те знания, которые в них содержатся, утвердились не по-